

UČITELJSKI T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dan vsakega mesca, in velja za celo leto v tiskarnici in po pošti 2 gl. 50 kr., za pol leta 1 gl. 30 kr. nov. dn.

Tečaj II.

V Ljubljani 15. maja 1862.

List 10.

Misli in jezik.

Spisal *Martin Zarnik.*

Med vsemi božjimi darovi je govorica naj lepša in naj veličastnejša. Ona loči človeka od vseh drugih stvari, in ga stori Bogu podobnega. Stari modrijan piše: Jezik je nožnica, v kateri tiči umov meč, — je skrinja, v kateri se hrani blagotina, — sod, v katerem so sladke pijače, — je hram, poln dragih jedil in dišav.

Z besednim govorom pa ne moremo zaznamovati tisočerni del tega, kar mislimo; ž njim poočitujemo le nekatere odlomke naglo minulih misel. Ko bi mogli zapisati vse, kar mislimo, bi imeli že mnogo mnogo knjig; pa tega nam ni mogoče, ker duhove misli so tako hitre, da na zemlji ni nič hitrejšega. In kakor telo duha zaderžuje in tlači, tako je zmožnost govorovala le nadležna, nespreten in negoden sredeček za dostojno zaznamo hitrih notranjih čutov. Boljše in popolnejše misli le malokdaj moremo besedno naznaniti. —

Duh presoja in prevdarja posamezne predmete na tanko, in jih zato tudi bolje pozna; on tudi lahko misli brez govorjenja, kar vidimo pri gluhomutcih in pri majhnih otrocih; tedaj ni misel besedni sad, ampak beseda je sad miselni. Vendar pa stori govorjenje naše pomembe veliko čistejše, živejše in krepejše. Verh tega je govorjenje vez, s katero svoje zapopadke in vede vzajemno množimo in drugim razodevamo. Za-

to je naša sveta dolžnost, da jezik, kar je mogoče likamo in izobražujemo, da bomo mogli svoje misli drugim vedno bolj umljive razodevati.

Kakor je pa ustni govor le oblačilo miselno, tako je jezik izraz v duhovi celoti. In če nas tedaj lepa telesna obleka veseli, koliko bolj moramo skrbeti za jezično obleko (izobraženje), ktera ni drugega, kakor telo našega duha. Kaj bi nam pomagala pamet, roke, noge in naša veličastna postava, ako bi nam ne bil dal stvarnik zmožnosti govorjenja? Le govorjenje zbuja naš um, in stori, da se naše oko, uho in vsi počutki združijo v eno delajočo misel, kateri vsi udje le služijo. —

Vsak pa se vadi bolje govoriti, če posluša, kako drugi govoré, kakor pa, če se vadi kakega jezika samo iz knjig. Čerke v knjigah so mertve besede; ustna govorica pa je živa beseda, ktera se ne more nikakor tako zapisati, kakor se govori.

Nikdo mi ne more ovreči, če terdim, da ni jezika na svetu, da bi se ga mogli samo s slovnico popolnoma navaditi; to se le more zgoditi, če se jezika, kterege se želimo učiti, djansko vadimo.

Ni res, da bi se jeziki, ki imajo naj bolj popolnoma vodila, post.: latinski in greški, mogli naučiti zadostno iz gramatike; le praktične vaje morejo pomagati k temu. Gramatika nas le uči, kaj besede pomenijo, kako se izgovarjajo in med seboj vežejo; pa vse to nam nič ne koristi, če ne razumemo, kaj pomenijo besede, in če ne poznamo stvari ali reči, ktero nam beseda kaže. Potrebno je tedaj prvič, da vemo besede, in drugič, da poznamo reči, ki nam jih beseda imenuje. Kaj mi pomaga, če vem ime te ali une stvari, pa stvari ne poznam in ne vem, kakošna da je. Zato je v ljudski šoli kazavni poduk toliko imeniten. Stari pregovor pravi: „Kdor reči ne pozná, tudi od nje govoriti ne more“. Takih in enakih dokazov imamo dandanašnji na kupe, ker nekteri govorijo in pišejo o rečeh, ki jih še nikoli umeli niso; le kdor reč, od ktere hoče govoriti, pozná in umé, uči prav in zadene pravo, akoravno govorica njegova ni prijetna. Besede in njene pomene lahko umemo, ako reč prej dobro poznamo, kakor Horaci piše: „Besedo že imamo, če reč poznamo in jo na tanko pretresemo“.

Ne misli naj pa nikdo, da je prazna reč, če se uči gramatika; gramatika je potrebna in je prav koristno, če se je

že učenci ljudskih šol nekoliko vadijo; toda vaditi se je morajo s tèm, da poznajo reči; ako ne, se le prazna slama mlati.

Telesno kaznovanje.

Človeški rod se lahko primerja v svoji zgodovini starosti posameznega človeka, in dozdeva se mi, da to ni napčno: tedaj govori se od otročje dobe, od dobe mladenčeve in dorasenega moža pri narodih. Marsikaj je mladeneč popustil, česar vaje je bil v otročjih letih; in veliko tega, kar si je mladeneč od otročjih let prihranil, popustil je v moški starosti. Kdor pozna zgodovino človeškega rodu, pozna pa tudi človeško naravo, in zaničeval ne bo sirovosti človeškega rodu v otročji starosti, ampak spoznal bo, da je tako naravno, in da se ljudstvo tako vede, kakoršno stopnjo omike je doseglo. Pri otrocih pa velja to toliko, da v kakoršni starosti so, tako pa tudi mislijo in čutijo; in tako se mora tudi ž njimi ravnati. Telesen človek potrebuje telesnega znamenja, in počutno naravo ganejo le počutne reči.

Kakor dalječ pa je človeški rod v svoji omiki že dospel, in kakor dalječ bo še dospel, njegovi otroci ne bodo nikdar pametnejši rojeni, in vsak novorejen otrok je divjak, ker po izvirnem grehu so mu hude nagnjenja prirojene. Po odgojenji se sicer otrok ukrotuje, ali, kakor celi svet vé, to ne gre tako hitro spod rok, ker po malem mora otrok tiste stopnje prehoditi, preden do izobraženja pride, ktere je prehodil vesvoljni človeški rod po velikem, in iz telesne narave se razvija le počasi dušna in npravna. Kakor nam zgodbe sv. pisma stare zaveze povedo, pokoril je Bog Izraelce očitno, če so se pregrešili; — za dobre dela obdaroval jih je Bog precej v tem življenju; hudobnemu djanju nasledovala je pa kazen precej za petami. Po bridkih skušnjah zmodrovani, dorastli so Izraelci do moške starosti; nebeški Izveličar obečal ni svojim učencem in nasledovavcom časnih dobrot; zavernil jih je bil na prihodnje življenje, kjer se vse dobro vekomaj plačuje, hudobno pa strahuje.

Kakor tedaj pri narodih, tako se nahaja pri vsakem otroku doba, v kateri se mora na telesu strahovati, čeravno zoper voljo drugih. Kakor pa otrok odraste in pametnejši prihaja,

najjenja pri njem telesno strahovanje, — poprej pa ne. Telesno pokorjenje si pa otrok nikakor v nečast ne šteje, ker ravno to je njegovi naravi primerjeno. Verno in pobožno ljudstvo je od nekdanj verovalo, pa še dan današnji verjame, da Bog pošilja vojsko, kugo, lakoto, da bi se pregrešni človeški rod spokorjen k Bogu zopet obrnil in ga milosti prosil. Kaže se pa, da Bog današnji svet naj bolj s tem pokori, s čimur se je pregrešil, namreč s krivo popačeno učenostjo.

Skušnja pa uči, da otroci staršev in učnikov zavoljo tega nič manj ne ljubijo in manj ne spoštujejo, če jih našesčkajo, da se le to vse iz ljubezni zgodi, pa ne v divji togoti.

Zakaj pa nekteri, večidel taki, ki s peresom ljudstva odgajajo, ali pa slepi starši toliko vpijejo, če slišijo otroke, da zavoljo šibe zdihujejo, pa pravijo, da se otrok s tem osramotuje, da se mu čast jemlje i. t. d.

Od kod pa izhajajo te napčne misli? Tega je krivo:

1. Pomanjkanje vere.

Veliko ljudi, čeravno ne na Slovenskem, je brez pozitivnega kerščanstva, — ne verujejo, da je človek po izvornim grehu ves popačen, da so mu hude nagnjenja prirojene i. t. d.

Pri takih so otroci zgol nedolžnost; le treba jih je varovati, da med druge popačene ljudi ne pridejo, potem bodo pa gotovo dobri, da se le nekoliko podučijo. Po teh vodilih so se izrejevali otroci v Salcmanovem zavodu Schnepfenthal na Saksonskem.

2. Napčna vljudnost (humanität), ki noče spoznati, kar je otrokom v resnici koristno za njihovo časno in večno srečo; pa podtikuje otrokom, če so tepeni, svoje čutila; — svoboda, ki se napčno razumeva, kakor je v zedinjenih ameriških državah, kjer ne sme učenik otrok v šoli nažvižgati, naj že počnejo ž njim, kar hočejo. *) To je pač svoboda, da se Bogu smili. Od tod pa izvirajo tiste goropadne hudodelstva, da še pri nas v stari Evropi nič od njih ne vemo; morije so očitne in kaj navadnega. To je svoboda, ki je naj hujše tri-

*) V neki šoli so pred 3 leti otroci v učitelja metali, kar so imeli pri rokah: bukvice, tablice, svinčnike i. t. d. Učenik pa jih ni smel zato strahovati, ampak pri gosposki je mogel tožiti — svobodne državljane in državljanke. — V neki drugi šoli pred kakem 15. leti je učenik naravoslovja učencu, ki je z orehi po šoli lučal, zausnitico dal. — Drugi dan pride njegov brat v šolo, pa učenika vpričo učencov ustrelí.

noštvo. In tako dalječ se pa pride, če se svojoglavnost in terdovratnost že pri otrocih ne strahuje. Vojska v Ameriki je nekoliko odkrila amerikske zadeve, ktere nekteri tolikanj hvalijo.

Šiba ne škoduje otrokom, ampak se njihovi naravi pilega. Če pa ravno ne škoduje, je pa vendar bolje brez nje shajati, če ni ravno potrebna. Mislim pa, da je tudi potrebna, in da to vsaki vidi in lahko spozná. Nočem tukaj od domače hiše govoriti in iz te dokazovati, da se šiba mora včasi rabiti; ampak hočem le dokazovati, kako da je v šoli potrebna. Ker sem tedaj rekel, da je šiba za omiko potrebna, hočem to bolj na tanko pokazati. Dokler je človek v prvem stanu (brez države in vlade), živi tje v en dan, in se ne zmeni za prihodnost, — otrokom se ne odkazuje, kaj naj delajo, in nihče jim ne zapoveduje, kako naj čas mladostni obračajo; tedaj počenjajo to, v kar jih narava žene, in opuščajo, kar se jim ne zljubi. Tukaj ni treba ne šibe, ne palice, ne zapora, ne sramotne klopi; otroci rastejo noter do nebes, če hočejo. Pripelji pa te male divjake med izobražene ljudi, kaj bodo počeli ž njimi? Naj poprej bodo prav resno rekli, ti mali divjaki ne smejo rasti kot divjaki; treba jih je dobro odgojiti, pred vsem pa v šolo pošiljati. Sedaj pa pridejo ti otroci od svojih igrač izpod prostega neba v ozko, zatuhlo šolsko izbo. Tukaj se morajo tesno skupaj usesti, tako, da se eden drugega dotikujejo, in tako vsaki dan po več ur. Kaj pa delajo tukaj? Res da, imenitne reči! Zapomniti si morajo vse čerke od perve do zadnje; morajo roke vaditi, da so gibčne in čerke risati; učiti se morajo šteti in peti; spomin si morajo uterjevati s katekizmom, serce požlahtnovati s kerščanskim naukom. Učenik svojo reč dobro zastopi, otroci pa pazijo, kakor ogleduhi. Ali pa vsi? Kaj še! Taki se pa nič ne nauče. To pa ne gre. Naučiti se morajo vendar kaj. Kaj je storiti? Učenik jih opominja, in pravi: Pazite! Ali to kaj pomaga? To pomaga nekaj časa, dolgo pa ne. Potem pa učenik opominja in zopet opominja enega, dva i. t. d. Kam pa to pride? To bi komaj bilo, da bi učenik neprenehoma opominjeval; kaj bi pa sicer drugega počel? Zavaljo samega opominovanja bi se ne moglo učiti, ne podučevati. Tedaj pa žuga. Toliko časa pomaga to, da se otroci žuganja privadijo; potlej pa že zopet ne pazijo. Ali so pa vsi takšni? Bog vari! le malo je takih; ti so pa večidel naj bolj poredni in zabiti. Ko bi že človek ne hotel,

da bi se ti kaj naučili, pa vendar ne mora terpeti, da bi druge motili, in mora tedej za — šibo prijeti. — Komur se pa to prav ne zdi, naj vendar na noge stopi in pové, kako bi mogli kaznovati. Ali jih bomo zapirali? Kam? — Odkazite jim prostor, da bodo sami sedeli! Ni prostora za to. Pustite jih, da zunaj stojé. Ali zmirom vendar ne smejo zunaj stati, in naj porednejši še tudi tam niso mirni. Naj se pa staršem naročí, da otroke v strah vzamejo. Nekteri jih preveč, nekteri pa premalo tepó, ali pa se še celó za učitelja ne zmenijo, češ meni ni nič mar, kaj otrok v šoli počne. Kaj si pa bodo otroci mislili od takega učenika, ki si pustí nagajati? Kaj tedaj učeniku početi? Doma je znabiti mogoče brez šibe shajati, ker se otroci lahko drugače kaznujejo, p. da se mu kaj odreče, ali pa pri jedi priterga i. t. d. Takih reči pa šola rabiti ne more. Vprašati bi se pa tukaj smelo, ali ni bolje otroka, ki ima večidel kratek spomin, za njegove nerodnosti kratko malo našeškati, kakor pa, da se mu dolgo pridiguje, kar se počasi privadi, ali kakor pravijo, da se mu ušesa ogladijo?

(Dalje prih.)

Nauk v branji v srednjem in višjem razredu ljudskih šol.

(Dalje.)

Da se učenik prepriča, kako učenci to razumejo, kar berejo, naj se ž njimi pogovarja od tega, kar so brali, ter naj jih napeljuje, da svoje dušne moči napenjajo in obračajo na berilni zapopadek. Če pa se previdi, da je berilni zapopadek lahko razumljiv, je zadosti eno ali drugo vprašanje, s katerim zavračujemo otroke na zapopadek. Posebno bi rad tukaj spregovoril zoper nekatere navadne vprašanja, ki jih nekteri učitelji ponavljajo pri vsaki vaji, pri vsakem stavku. Postavim: Od koga ali kaj si bral? Od koga je nekaj povedano? Kaj je od njega povedano? Take splošne vprašanja ne spodbujajo, ker ne obračajo otrokove pozornosti na določno reč.

Ravno tako tudi ne spodbuja, ko bi v vsakem stavku po vseh obstojnih delih popraševali. Takšne vprašanja otroci ne poslušajo radi, ker se tukaj le izmota, kar se je že bralo, in se zastran zapopadka nič novega ne pové. Tud tvarine zavoljo tega bolj djansko ne razumejo. Takšno razkladanje vprašanj

je poslednjič zložno za učenika in učence; prvi vé ložej vprašati, drugi znajo odgovarjati; vse gre tako, kakor da bi za nitko cukal. Vzemimo p. sledeči stavek iz drugega berila: „Neki dan ob času draginje je po vasi hodila žena, ki je bila sicer revno, pa vendar ne prav po beraško oblečena, in je vbogajme prosila“. Navadne vprašanja bi bile: Kdo je hodil? Kdaj je hodil? kje je hodil, zakaj je hodil? Ta reka je vendar sama po sebi za večje učence lahko razumljiva, in takšne vprašanja bi bile odveč. Bolje bi bilo, da bi se vprašalo kaj takega, kar sega sicer v zapopadek, pa reč bolj pojasnuje, p.: Kdaj pravimo, da je draginja? Kteri ljudje dragino naj bolj občutijo? Kaj so tedaj prisiljeni revni ljudje o času draginje, da morajo storiti? Kaj pa je ta čas dolžnost premožnih ljudi? Kakšni reveži so pa naj bolj usmiljenja vredni? Ali so takšni ljudje naj ubožnejši, ki se naj slabši oblačijo? i. t. d. Vprašanje naj tedaj sega v zapopadek, pa naj se tako odgovarja, kakor zastopnost zahteva ali se iz nje sklepati more, — zraven tega naj pa tudi pripomore, da se reč bolj na globoko in široko pretresuje. Ako otroci na takšne vprašanja vedó prav odgovarjati, se zadosti ozirajo na zapopadek in tudi reč bolj razumevajo. Ako pa na takšne vprašanja ne morejo odgovarjati, ima pa učenik naj boljši priložnost, da jih podučuje, ali pa da jim popravlja, če kaj napčnega povedo. Temu, ki tako mehaniško ravná, kakor smo zgoraj rekli, da po vseh stavkovih delih poprašuje, se more po pravici ugovarjati, da primanjkuje v šoli potrebnega časa, ker njih veliko terdí, da se ne more zavoljo tega na zapopadek gledati. Kdor tako ravná, zares preveč časa in po nepotrebnem potratí, in bi veliko bolje storil, ko bi učence vadil mehanično brati. Kdor pa tukaj po previdnosti ravná, ga pa to nikakor ne more zadeti. Letá si bo že vedil prave meje postaviti, kakor mu jih odkazuje število razredov po eni strani, po drugi pa reč sama po sebi. Ker, če se preveč in po nepotrebnem govori, se reč ne pojasnuje, pa tudi bolje ne razumé, in še celó škoduje. Tukaj se pokaže, koliko je učenik izobražen, kako je spreten in priden, in koliko velja. Ako mu ne primanjkuje potrebnih vednost, ako umé pri rečeh primerno vprašati, in jih tako razlagati, da jo prav zadene, in če ga pri tem podpíra tudi osebna veljava, — ne potrebuje veliko truda, in otroci se pazljivo obračajo na zapopadek in zanj vnemajo. Kadar so pa otroci

v resnici svoje dušne moči začeli natezovati, in se s svojimi mislimi popolnoma v reč obrnili, bodo tudi veliko beržej pa dalj časa pri tem ostali, kakor pa, če jih po zunanje strahujemo. Ako se bere z zbranim duhom, to branje na vse strani pospešuje, tudi kar zadeva mehaniško izurjenje; in več se bo opravilo, ako se enkrat tako bere, kakor sicer trikrat ali še večkrat. Ako je učenik otrokom zapopadek primerno razložil, in jim tedaj reče, da naj ga tudi v branji prav izrazujejo, tako se lahko prepričamo, da se učenci le skušajo, kdo bo bolje bral. To poskušanje je pa naj boljša vaja v branji in več časa prihrani, kakor če bi učenik zavoljo pomanjkanja časa zadovoljin bil, da se le mehaniško bere.

Od učenika pa takšno ravnanje z berilno tvarino kaj več zahteva, kakor da bi bil le po zunanjem vpricho. Reč se mora poprej prevdarjati, in pri podučevanju naj bodo zbrane misli učenikove popolnoma v predmetu; on naj zapopadek prevdarja in iz njega naj poišče naj perpravnejših strani, od katerih bi učenca mikalo, da bi reč zapopadel in razumel. Pomanjkanje v tej reči pa vzrokuje, da se zapopadek popolnoma zanemarja, ker se učenik ali truda boji, ali pa nima sposobnosti, ki je zato potrebna. Pridnemu in spretnemu učeniku se trud obilno splačuje, ker se vaja, sama po sebi mervta, po pogovoru oživí, — ker se mu ponuja lepa priložnost, kaj storiti za dušno izobraženje otrokovo in njegov značaj, — in poslednjič tisti, ki branje zastopi, tudi dobro (mehaniško) bere, pa posebno lepo naglašuje in izrazuje.

(Dalje prih.)

Tečno učilo.

K a z a v n i p o d u k.

C v e t i c e.

S n o v a. Vertnica, lilija, tulica, solnčnica, zvonček, trobentica, vijolica, klinček (nagelj), rožmarin, sivka, šmarnica, potočnica, plavica.

U č b a. Vertnica je prav lepa cvetica, in tudi prijetno diši; raste po vertih, pa tudi drugod; je bela, rudeča, pa tudi rumena. Germ, na katerem vertnica raste, ima zelene in ternjeve vejice in steblo. Listi so tamno zeleni in podolgasto

okrogli in napiljeni. Cvetica ima po pet zelenih peresic, iz katerih je zraščena cvetna čašica. Kadar vertnica odcvete, naredi seme. Vertnica pomeni veselje. — Tudi lilija raste po vertih, in je več plemen. Naj lepša je bela lilija. Steblo ima okroglo in gladko, perje pa suličasto in svitlo zeleno. Liliin cvet je velik, čisto bel, in prav lepo diši. Vsaki cvet ima šest listikov, kateri so na verhu nazaj zakrivljeni. Lilija pomeni čistost in nedolžnost. — Tulica ima gladko in ravno steblo, suličasto in proti tlam zakrivljeno perje, velik cvet, kateri je večidel rudeč ali pisan. Zapert cvet je podoben jajcu, odpert pa čaši. Ta cvetica ne diši. — Solučnica ima ravno, zeló visoko in močno steblo, in velike serčaste listike. Cvet raste verh stebela, in je rumen. — Zvončki imajo šest cvetnih listikov, in že cvetejo mesca marca, na kakem solnčnem kraju pa včasih še pred. — Trobentice rastejo spomladi po travnikih in gojzdu, naj raje na bolj mokrem kraju. Ta cvetica ima zelene listike, ki rastejo iz koreninice; cvet je svitlo rumen. — Vijo-lice so več plemen. Naj raje imamo malo dišečo sušcovo vijolico, ki ima čašico in venčič s peterimi listiki, in cvete tamno modro ali višnjevo. Vijolice rastejo na mokrih krajih po travnikih v travi skrite; pomenijo pohlevnost in ponižnost. — Klinčke ali nageljne imamo na vertu, pa tudi domá v piskrih, ker lepo cvetejo in diše. Klinčkovo steblo je zeló tako kot travna bilka, pa ni votlo. Cvet je celó različen: so enobarvni, pisani, enojni in dvojnati klinčki. Seme imajo v popku. — Rožmarin je vedno zelen in lepo diši. Dečki in deklice ga pozlaté in v šopek med cvetice povežejo. — Sivka ima suličaste listike, višnjevo cvetje, ki je klasju podobno; dá dišeče olje, in se rabi za zdravila in oblačila. — Šmarnica ima golo steblo; listiki vstajajo iz tal; cvetje je belo in majhnim zvončkom podobno, ktero prav prijetno diši. — Potočnica raste pri potokih in po mokrih travnikih, in ni velika; po steblu so majhni zelenkasti listiki; cvet je pa lepo moder ali višnjev kakor nebo. — Plavice rastejo o kresu in pozneje po žitnem polji. Cvetejo prav lepo, pa jih vendar kmet nima rad, ker so plevel med žitom. — Imenujte cvetice, ki rastejo po travnikih in po polji! Ktere rastejo po vertih? Ktere imamo domá? Ktere cvetejo spomladi, ktere poleti, ktere jeseni?

Š m a r n i c e.

Travniki in vse ledine
 Polne lepih so cvetic;
 Tamni gojzd nobene nima,
 Žalosten zažene klic:
 „Ljube rožce, otročiči,
 Ena saj naj k meni gre,
 Da se tud pri meni pomlad —
 Rajska doba kdaj začne!“
 Tako toži gojzd pustotni,
 V travnik gleda rožice,
 Toči sôlze, da mu pade
 Ena v bližno šmarnico.
 Šmarnica te zdihe sliši,
 Reče svojim sestricam:

„Gojzdu rade pomagajmo,
 Pojmo tje, živimo tam!
 Res, da v gojzdu ni tak lepo
 Kot je tu na solncu zdaj,
 Vendar, kdo bi se ne vsmilil,
 Iz ljubezni storil kaj!“
 Šmarnice in nje sestrice
 Spulijo nožice s tal,
 S travnika se v gojzd podajo,
 Bilo ni nobeni žal.
 Gojzd sprejema jih hvaležno,
 Postljice jim zmir rahljá,
 Veje čez nje razprostira,
 Vedno raje jih imá.

Iz zgodovine kerščanske ljudske šole.

(Dalje.)

Razun tega, da so učence v branji podučevali, vadili so jih tudi pisati. Ker so se pa tačas tako bili soznali z latinsko pisavo, lahko razvidimo, zakaj so vse germanske plemena svoj stari ljudski jezik, pa tudi novega z latinskimi čerkami začeli pisati. In če posamezne čerke bolj na tanko prevdarimo, vidimo, da tudi Nemci v ožjem pomenu pišejo le pokažen latinski hitropis. Noter do časov Gregorja Velikega († l. 604.) so učili latinski jezik na tanko po starih oblikah; odsihmal so pa začenjali svobodneje pisati po narodnem duhu. Ravno ta papež Gregor Veliki je šolstvo kaj krepko pospešil; vezala ga je za to dolžnost kot učenca sv. Benedikta, še bolj pa to, da je bil oče vsega kerščanstva. Njegova preljubeznjiva skerblijnost ni obsegala samo Laškega, temuč obudil je tudi posebno na Angleškem nekdanjo omiko. Naj večje zasluge si je pridobil s tem, da je cerkveno petje zboljšal. Že od nekdanj so učili po šolah dečke psalme peti; odsihmal pa, kar je Gregor stare viže nabral, zboljšal in pomnožil in oostro zapovedal, da so se jih učili, — podučevali so jih bolj soglasno in v večji prid vernih.

Takšna je bila ljudska šola veliko časa pred Karolom Velikim, kteremu, se vé da napčno, pripisujejo, da jo je v življenje obudil. Žalibog, da so bili pred tem visokim vladar-

jem časi zeló viharni, — da so bili takrat dnevi naj hujših vojská; in se tedaj ni čuditi, da je ta lepi zavod tu in tam zopet moral prenehati. Od juga sem pa so pritiskale oslepljene kardela Mahometove v Evropo, ter so si podvergle skoraj vso Špansko. Pririle so se bile tudi v sredo frankovske dežave, dokler jim ni bil Karol Martel pota nazaj pokazal. Od izhoda razširjali so hajdovski Avari strah, grozo in pogubo, ter v tla pomandrali brezštevilne naselbine lepe kulture. Tudi v sredi frankovske dežele bile so kervave domače vojske. Ni tedaj čuda, da razpadle so tu in tam nekdanje stanovanlišča za omiko, in pa da so bile prazne, kar jih je še ostalo. Ni tedaj tudi čuda, da so bili poslednjič župniki, ki niso znali brez pomot in čedno pisati, ki so za podučevanje v cerkvi homilije brali. Tedaj se je odperl široki svet zaslugam Karolna Velikega, in s tem nastopi druga doba germanskih časov.

(Dalje prih. *)

Kratek obris godbine povestnice.

(Dalje.)

Končavši povestnico velikana vseh godbinih orodij omenim še z malo besedami orgelskih stavb po naši dragi domači deželi, kjer se je ta umetnost v novejšem času močno povzdignila. Orgle z dvema manualoma, ki so pred malo leti še zeló redke bile, se že nahajajo po vseh večjih farah. Naj večje starih del te verste so orgle na Raki na Dolenskem, ki pa ravno tako kakor stare orgle v Ljubljanski stolni cerkvi gledajo po umetnih rokah novejših mojstrov, ker mnogo-verstne, če tudi koristne, pa zavoljo pomanjkanja denarne pomoči prepoveršne poprave jim niso dovolj zadostile. Boljše stavbe novejšega časa se nahajajo po mojstru Malihovski-tu v Ljubljani izdelane orgle v Šmartnem pri Litíi (s tremi manuali), na Verhniki, pri sv. Petru v Ljubljani, pri sv. Jakopu v Ljubljani, v Košanah, v Lašičah, na Vačah i. v. dr. Pretečeno leto je ta mojster izdelal za podružniško cerkev v Begnjah na Notrajnskem sicer majhne orgle na 10 spremenov, ki se pa zavoljo mnogih

*) V zadnjem listu se je tukaj in tudi pri sestavku „o sadjoreji“ po nevedoma namesto pazke „dalje prih.“ natisnilo „konec prih.“, kar zdaj popravimo.

imenitnih prenapredb v znotranjih delih od navadnih orgel močno odlikujejo. Svojo novo izverstno registraturo je ta mojster tukaj prvič izdelal; tudi je tukaj izdelal izverstni veliki meh (Magazinbalg), ki ga dva manjša (Schöpfbälge) napihujeta, ki ji zavoljo umetno razdeljene vzdigavke (Hebel) vsaki otrok lahko goni.

Mojster Mandlin v Trebnem je izdelal že tudi mnogo dobrih orgel, izmed katerih zaslužijo posebej omenjene biti orgle na Brezovici blizu Ljubljane, za njimi orgle v Trebnem.

Po mojstru Rumpel-nu v Kamniku izdelane boljše orgle se nahajajo v Škofji Loki in v Št. Vidu na Dolenskem, po rajncem Kuna-d-u izdelane v Št. Vidu nad Ljubljano. G. Deu je izdelal nove orgle v Ipavi. Samouk P. Rojc je izdelal nove orgle na Dobrovi poleg Ljubljane.

V povzdigo te umetnosti je pa veliko, veliko pripomogel slavnoznan g. Gregor Rihar, organist in vodja glasbe pri stolni cerkvi ljubljanski, ki je že mnogokrat tako dobro umetnike kakor tudi naročnike podpiral s podukom in dobrim svetom. Slava mu!

(Dalje prih.)

Šolska roba.

a) Iskrice za pisne zglede.

Ljudje smo podobni rodovitnemu dežju. Vsaki človek je kapljica. Ena sama kapljica ne napoji in ne oživi suhega polja; vendar pa vsaka, še tako mala, k temu pripomore.

Mi nismo sami za se na svet rojeni, temuč tudi za svojo domovino, za naše starše, prijatelje in druge ljudi.

Zmernost je sol in dišava pri vsakem veselju.

Spoštujmo tega, ki nikogar ne žali; dvakrat pa spoštujmo tega, ki odvraca, da kdo koga ne razžali.

Zivljenje je začetek smertni. Smert je konec in začetek, ločenje in snidev.

b) Nalogi iz številstva.

1. Koliko sežnjev mehkih derv se dobi za 18 sežnjev terdih, če so terde po $13\frac{3}{5}$ gold., mehke pa po $7\frac{1}{2}$ gold. seženj?

2. Ktero število dá ravno tisti znesek, če se s svojo polovico deli, ali s svojo polovico množi?

O s a d j o r e j i.

(Konec.)

5. Kako se drevesa presajajo.

Naj bolje je, če mlade drevesca v drevesnici tako dolgo rastejo, dokler niso kakih 6 ali 7' visoke in debele kakor precej debel ročnik. Posebno je treba pomniti, da se kje majhne drevesca ne presadé iz vertne šole, kjer se živina pase, ker jih živina rada poškoduje ali pa še celó pokonča.

Da se pa mladim drevescom preveč koreninice ne poškodujejo, kadar se izkopavajo, se mora na enem koncu ali na eni strani gredice kopati začeti in drevesca z močno lopato iz zemlje vzdigovati.

Kadar so drevesca izkopane, se morajo po koreninica in po vejicah obrezati. Naj pred se odreže serčna korenina, ktera naravnost v tla gre, če ni bila pri cepljenju odrezana; potem pa naj se tudi vse ranjene koreninice toliko prirežejo, da je rana gladka.

Kadar se drevesce po vejicah obrezuje, se mora posebno gledati, kakšne koreninice ima, zato, da se mu več vejic pusti, če ima veliko dobrih koreninic, in manj, če ima slabe koreninice. Vejice se pa obrezujejo z ojstrim nožem, ki se tako zastavi, da se vejica vselej od spodaj gori odreže, da je odreza pošev za popkom. Obrezane drevesca se vsadé vsako v svojo jamo, ki morajo po tri čevlje široke in pol drugi čevlj globoke biti, če je zemlja rahla in ne mokrotna; ako je pa zemlja šodrasta ali pa težka, morajo pa jame še širje in globokejše biti.

Tiste drevesca pa, ki so ravno pocepljene, naj se na zrahljano in lepo ograbljeno gredico en čevlj narazen in pol čevlja globoko v podobi čevljarskega stola sadé.

Jame, za tiste drevesca, ki so iz drevesne šole, in ki so že po 6 ali 7' visoke, morajo v jeseni skopane biti, zato, da zemlja premerzne in se zrahlja.

Orehi in kostanji, ker navadno prav veliki zrastejo, morajo naj manj po 6° vsaksebi biti, — jabelka, hruške in češnje po 4, češplje pa po 2°. Ko bi pa zemlja posebno dobra bila, naj se pa še bolj narazen sadé.

Globoko se morajo drevesca tako saditi, da koreninice, kadar zrastejo, ne pridejo v rujavo, mertvo perst. Če je lega

rodovitne zemlje bolj debela, se smejo globokejše, če je pa rodovitna zemlja plitva, se morajo pa bolj plitvo saditi.

Preden se drevesce v jamo postavi, naj se naj pred kol v jamo postavi in zabije, potem se sme vreči v dno jame, če je zelo globoka, nekoliko kamenja; na to se dene malo srednje persti, kateri se priverže tudi nekoliko slabe tnalovine; potem se prideva zmiraj boljša, s kako trohino zmešana perst, in se rahlo pritlačuje, dokler ni jama dobro do rodovitne persti napolnjena.

Zdaj se verže v jamo še kake dva persta debelo prav dobre in drobne persti; potem se vzame drevesce, in se tako v jamo postavi, da mu je kol na severni strani. Korenine naj se po persti razprosté, in naj se zasipajo z dobro in drobno perstjo, da perst med koreninice šine. En čevelj okrog drevesca se naredí jama, da mokrota k drevesu vleče.

Kadar je drevesce že vsajeno in vse drugo narejeno, ga je še treba na zadnje z vodo zaliti, zato, da se raje prime. Tako naj se ravna tudi o suši.

Veliko bi bilo še treba o tem povedati; mislim pa, da vseh družih majhnih reči bo sadjorejca že učila zdrava pamet in skušnja, ktera je naj boljša učenica. Trudimo se po milih slovenskih ledinah, da nam bodo naši prihodniki zato hvaležni, pa tudi, da jih bomo s tem prepričali, da nismo križem rok nosili.

Imenzlaga (etymologie) farnih vasi na Kranjskem.

(Dalje.)

S. Magdalena i. t. d.

Mehovo: znabiti od podobe kraja, če je morebiti tam svet z adergnjen ali zapert kakor meh, ali pa od mah = nerodoviten kraj.

Mannsburg = Mengiš; verljivo od memo goš; ker je bil namreč Kamnik že davno pred, med tem, ki so bile tukaj še le goše, in ker se je memo goš hodilo, kadar se je šlo iz poglavitnega kraja, t. j. iz Ljubljane v Kamnik, ali pa nasprot.

St. Marein = Šmarija — S. Margareta — Marija devica v Polji; Maria Thal = Dole; S. Martin etc.

Masern = Gerčarce: znabiti od gerč ali majhnih gričkov, ki jih ima svet okoli te vasi.

Mavnice = Unice, ker tukaj voda ali potok unikne, t. j. v zemljo zgine.

Matenja vas (Mautersdorf, Mutterdorf), pervenja vas, in tako rekoč: mati drugih. Privét: matenja za slovijo vsega spo-

minja vreden. (Segen = blažin, blagodar, blagodat); blagoslov m.; segnen: blažiti, blagodariti — sloviti; blagodarnost.

Mautschitsch = Mavčič od mavic = Gyps, ki se tukaj najde.

Merna peč; glej Hönigstein.

Metlika: verolično od Medlivka = vas ali mesto med dvema rekama, ali pa od metlika = Beifuss (Artemisia), t. j. sadika, ktera navadno pri vodi rase.

S. Michaelis etc.

Michelstetten = Velesovo: vas v lesu. Iz tega in drugih takih imen, p. Begne (Vegne), Viderga, Vokle, Vohin etc. se kaže, da so naši preddedi takrat še: vi, ve, vo namest v rabili. — Kako pa da so Nemci pri tem imenu svojega Miheljna notri pripravili, in iz Velesovega Michelstetten naredili etc., ni lahko zapopasti.

Mirna (Neudek) od vode Mirna; glej tam.

Mitterdorf = Srednja vas; Mokronov = Madipedium; Mons s. S. gora etc.

Moräutsch = Moravče od mur schwarz; zato ker ta vas proti poldnevu goro, toraj polodanjsko senco ima. Enako korenino ima tudi veliko drugih imen, p. Morave, Múrova, Murnik, Murgel, Murko, Mrak, Mura etc.

Morovic: kakor prednje od mur, vas s popoldanjsko senco.

Möschnach = Mošnje od mošnja, ker ima kraj, kjer vas leži, podoba mošnje, proti jutru oddergnjene.

Mösel: nedvomljivo nemško ime od Moos, mah, vas v mahu.

Mötnik: verljivo Mednik; ali zato, ki je na meji, ali pa med gorami.

Münkendorf = Mekine — posebno težke in skrite zlage, namreč od med in hine (hne v gne), zato, ker ta vas med hnam ali gnami (zwischen den Falten) leži.

Nadanje selo: po tem, ko je lega te vasi ali nadselo (Ueberdorf), ali pa posebno očitno ali beledanje ležeče selo.

Naklo od kla (die Spalte) klati, klanic — tedaj na kli; ker ta vas na kli ali klavini pervenega toča ali vodotoka Bistrice leži. Enako korenina ima tudi Vokle, vas v šentjurski fari, namreč vo v kli, ker tudi v nekakem razklanju ali pretergani votlini ali znižavi leži.

(Dalje prih.)

Novice.

Z Iga. Popotovaje iz milih notranjskih krajev skozi belo Ljubljano na svoj odločen kraj, nabral sem mnogo gradiva, in bi lahko marsikaj pisal; toda danes hočem le nekoliko omeniti od naše šole. Veličansko poslopje je, in stoji na prijetnem in prav pripravnem kraju; dviga in ponosno se ozira čez vse druge poslopja z napisom:

„Šola, zidana 1859“. Šolske sobe so dovolj velike ino svitle. V večji se lahko 186 učencov ob enem poučuje, ki še dovolj prostorno sedé. Stanovališče učiteljevo je tudi prav lepo in prostorno. Resnično: Tako šolsko poslopje je naj lepši kinč vse vasí in naj dražji zaklad in biser prihodnosti. Ponosno se morejo vasčani nanj ozirati in djati: Darovali smo vse to na altar domače omike. Slava pa se kaže s tem tudi vsem čast. gospodom, katerih geslo je: „naprej!“ Posebna čast gre tukajšnjemu gosp. fajmoštru, brez katerih prizadevanja bi se tako trudapolno in težavno delo gotovo ne bilo tako krasno in izverstno izveršilo. Slava!

Govekar.

Iz Ljubljane. 4. t. m., t. j. 2. nedeljo po veliki noči, smo imeli zopet prav veselo in slovesno večernico. Naši mili bratje Ipavci so tukajšni čitavnici za njeno domoljubno prizadevanje prinesli in poklonili krasno pohvalnico, v kateri je podpisanih 12 županov, 55 odbornikov, 2 grajsaka, 20 duhovnov, 4. c. vradniki, 5 doktorjev, 1 lekar, 140 posestnikov, 9 obertnikov in 13 učiteljev. — Presednik čitavnice, čast. gosp. mestni predstojnik M. Ambrož, je ta priserčni ipavski pozdrav prav zgovorno in iskreno odzdravljal in med drugim tudi dokazoval moč besedno, rekoč: „Beseda je od Boga, in kraljuje čez duha človeškega!“ Naj bi si ta izrek tudi marsikak učitelj dobro vpomnil! — Ne bomo pozabili presladkih domačih čutil, ktere nam je ta veseli večer polagal in vtiskal v serce. Slava jim, ki so zviševali ta večer!

Premembe v učiteljskem stanu.

V lavantinski škofii. G. Matija Sorsak, pot. pripravnik, pride za podučitelja k sv. Petru pod Sv. gorami; — g. Martin Hrašovec, pot. pripravnik, za poduč. k sv. Jakopu v Slov. goricah; — g. Matija Skuhala, pot. pripravnik, za poduč. v Cirkovice; — g. Jožef Hofgartner, poduč. v Cirkovicah, za poduč. k sv. Marjeti pod Ptujem; — g. Anton Munda, poduč. v Ormužu, za učitelja k sv. Miklavžu pri Ljutomeru; — g. Janez Raner, poduč., z Markol v Šmarten pri Slov. gradu; — g. Janez Tager, poduč., s Šentmarska pri Ptujem za poduč. v Ormuž; — g. Matija Terstenjak, poduč., od sv. Barbare pri Wurmbergu v Šentmarks za poduč.; — g. Andrej Močnik, poduč., z Najšperga k sv. Barbari; — g. France Bučnik, poduč. s Frauenhajma v Polčane za poduč.; — g. France Raner, poduč., s Polčan za provizorja na Kalobje; — g. Simon Janšek, provizor, s Kalobja v Dobje; — g. Anton Lajušič, provizor, z Dobja v Zibiko; — g. Anton Šket, provizor, z Zibike v Kostrivnico. — G. France Kamnatnik, učitelj v Kostrivnici, je umrl. Requiescat in pace Domini!

Odgovorni vrednik:
Andrej Praprotnik.

Natiskar in založnik:
Jož. Rudolf Milic.